

Q'AB'IIL RE KUNUNEEM TINIMET K'I NIMINEEM WUNAQIIL

Q'ATNEEM Q'AB'ILIL AJLAB'AL 161-2020

PAXIIL, juk'aal Ki'ab' q'iij re riwaq iik' re li jo'q'o' juk'aal junab'

Q'AB'EEL RE KUNUNEEM TINIMET K'I NIMIEEM WUNAQIIL

Q'ATAMB'A' WA':

Che li Nemaal Wujjil Tinimetaal re Paxiil, kirb'aj che nejeel q'ab'iil k'o pi reqla'an jun q'ab'iil re Tinimetalilil, che reqla'n richukxiik nejeel che rajawxiik pi riq'ab'iil, re kiriil rij, kirchukuj rij, kirsuk'b'a' rij k'i kirtaranb'ej nejeel chaak che kiraqtaj pi reqla'an. Che li Q'atb'al re li Rixe'al B'analilil kirb'aj wa k'o jun chek eq'la'n kirya' li Nemaal Wujjil Tinimetaal re Paxiil k'i nik'yaj chek q'atb'al, li Q'ab'iil etaq wa' rajawxiik kika'nan: rajawxiik kikk'an k'i kikiil rij kib'an li suk'b'ineem q'atb'al pi rinejeel chaak che k'o pi kiq'ab', kikk'am b'eey k'i kikiil li chaak re nik'yaj chek riq'ab' taq k'i waqiil che k'o pi reqla'an, kajpa' li richukxiik li chetaqiil puwaqiil, wunaq k'i chetaq che rajawxiik kiriil rij, wa otz ketjiin che rib'aniik kichaak k'i rib'aniik li q'atb'al, saltajil, yab'al rib'ixiik k'i nik'yaj chek ya'b'aal che kirk'am riib' rik'in richaak li q'ab'iil rii', kajpa' kirb'aj li q'atb'al.

Q'ATAMB'A' WA':

Che li Etb'al re Kununeem kirb'aj, che li Tinimetaal, kajpa' kirb'aj reqla'an re kiriil rij li otziil k'aslemaal kinejeel wunaqiil k'i kiriil rij li junamsib'al, ta'neem k'i riwe' taq, kirb'anan rik'in li Q'ab'iil re Kununeem Tinimet k'i nimineem wunaqiil kikta' kiib' kik'in nik'yaj chek waqiil re tinimet, waqiil recht tinimet, k'i waqiil re tinimet pi kewii', kamon che kinuk'um kiib' k'i re tinimet, b'anoow re kiya' r'b'ixiik, wab'xiik, waljeem k'i suk'b'ineem pirwe' otziil k'aslemaal, kajpa' nik'yaj chek chaak che kirk'am riib' rik'in, re kiky'a' jun otzalaj nimineem chikyan riwunaqiil Paxiil. Che li Q'ab'iil re Kununeem Tinimet k'i nimineem wunaqiil, k'o pi reqla'n li q'atneem re rinejeel riwach, jun taqb'al b'eey, ilineel, chijneem, ta'neem k'i ilineem pirwe' li chaak k'i waqiil re kununeem pi rinejeel tinimetaal, li Q'ab'ill re Kununeem Tinimet k'i nimineem wunaqiil k'o pi qeqla'n richukxiik, rinuk'ik k'i rik'amik b'eey re richukxiik li B'antajil, chukb'al, riq'ab' chaak k'i chaak re jachb'al nimineem re kununeem chikyan wunaqiil re kitaqiix rij li q'anteem kan, li Q'ab'iil re Kununeem Tinimet k'i nimineem wunaqiil pi kiq'ab' k'owii' re kikk'an nejeel rajawxiik kajpa' kirb'aj li q'ab'al k'i nikyaj chek ya'b'aal re nimineem, che k'o pi keqla'an; ek'an wa k'o jun nemaal y'ab'iil, li Q'ab'iil re Kununeem Tinimet k'i nimineem wunaqiil, kik'in nik'yaj chek waqiil che kirk'am riib' kichaak xaqara' nik'yaj chek, rajawxiik kiky'a' rib'aniik k'i rajawxiik re kechijiix kinejeel wunaqiil.

Q'ATAMB'A' WA':

Che kajpa' Q'atb'al re Chijneem K'aslemaal re Ak'alaab' Q'apojil, li Tinimetaal rajawxiik kiriil rij

q'atb'al, ilb'al, wunaqiil k'i re tujneem re kechijiix ak'alaab' k'i q'apojiil rimal laa' b'an riq'atiik jun Q'atneem Q'ab'iliil rii', che chipam keraqtaj nemaal ya'b'aal che qas rajawxiik che Tinimetaal.

KEB'AWA':

Pi reqla'n che kajpa' kirb'aj li k'utb'al 194 a) k'i f) re li Nemaal Wujil Tinimetaal re Paxiil; iliim rijj kajpa' kirb'aj li wiqtijiil: juk'aal wuquub' k'utb'al a), f) k'i m) re li Q'atneem ajlab'al 114-97 Q'atb'al re Rixe'al B'analiil; 4,9 k'utb'al a) k'i 58 re li Q'atneem ajlab'al 90-97, Etb'al re Kununeem k'i 54 re li Q'atneem ajlab'al 27-2003, Q'atb'al re Chijneem K'aslemaal re Ak'alaab' Q'apojiil, kinejeel re Popiil Tinimetalil re Paxiil;

KIRQ'AT.

Nik'yaj rii':

Q'ATB'AL RE LI NIMINEEM SAQB'ISINEEM CHIKYAN Q'APOJIIL PI JALJAQ TAQ K'OLB'AL NIMINEEM KUNUNEEM.

NAB'EEY TASTAJIIL B'ANTAJIIL K'I CHALJIIL

Wiqtiil jun: Rib'antajiik. Rib'antajiik li Q'atal Q'ab'iliil rii' rimal li rajawxiik re kiil Nimineem Saqb'isineem Chikyan Q'apojiil pi Jaljaq taq K'olb'al Nimineem Kununeem pi nejeel aq'anb'al re nimineem kununeem.

Wiqtiil ki'ab': Junab'al. Ee kapan wii' kijunab' taq ak'alaab' re kenimxek ara' li waqlujuuj junab' k'i julujuuj iik' k'i juk'aal b'eleljuuj q'ijj re Nimineem Saqb'isineem pi Jaljaq taq K'olb'al Nimineem Kununeem.

Wiqtiil ixeb'. Nuk'neem Nimineem. Kib'an rinuk'iik li nimineem saqb'isineem chipam li K'olb'al Nimineem Kununeem, che kewa' kiya'kan.

A. Kinejeel yaab' che ech'ite'n naqaj che li wuqlujuuj junab', rajawxiik kiya' kinimineem pi K'olb'al Nimineem Kununeem, wuxu' pi alnaqiil, kiya' kan chipam wuxu' xa' kiil rijj (xapa' chek k'olb'al Kununeem re Ch'ite'niil), ke'iil kijj che rajawxiik wii' kajpa' nik'yaj ilb'al rii':

a. **Alnaqiil:** Nejeel yaab' che ech'ite'n naqaj che li wuqlujuuj junab' che kapan pi nimineem re alnaqiil K'olb'al Nimineem Kununeem kiil rijj pi riq'ab' Ch'ite'niil.

b. **Akeem re yaab'.** Nejeel yaab' che ech'ite'n naqaj che li wuqlujuuj junab' che rajawxiik Akeem pi li K'olb'al Nimineem Kununeem kiil rijj pi riq'ab' Ch'ite'niil.

c. **Tz'onow yab'iil.** Nejeel yaab' che ech'ite'n naqaj che li wuqlujuuj junab' che rajawxiik jun tz'onow pi jun riq'ab' kununeel, kiq'axiix poon pi Nab'eeey Nimineem re Tz'onow

Ch'ite'niil, wa jamal laa' riwach jun riq'ab' kununeem re ch'ite'niil.

- d. Yujtajeem k'i Ya'tajeem.** Nejeel yaab' che ech'ite'n naqaj che li wuqlujuuj junab' che yaab' ixaq wuxu' rajawxiik nimineem re yatajeem kiq'axiix poon pi riq'ab' kununeem re llb'al ixaqib' rajawxiik kiya' jun otzalaj nimineem chikyan li q'apojil rii'.

RIKAB' TASTAJIL

K'ISB'AL YA'B'AL

Wiqtiil Kijab'. Riya'iik Rib'ixiik. Jun q'atb'al Q'ab'iil rii', rajawxiik kiq'axiix k'i kiya' rib'ixiik pi kitzij tinimet mayib', Garifuna k'i Xinka.

Wiqtiil

Wiqtiil Jo'oob'. Riq'ijal. Li Q'atneem Q'ab'iil kirmaj rikojiik pi q'ij che alnaq kiya' rib'ixiik chipam li wuj Q'atal tzij re riq'ab' Nemaal tinimetal.

YAA' RIB'IXIIK

DOCTORA MARÍA AMELIA FLORES GONZÁLEZ
MINISTRA DE SALUD PÚBLICA Y ASISTENCIA SOCIAL

